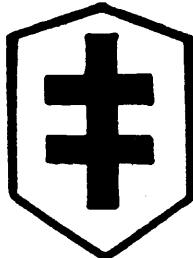

ЗА
ВОЛІ
БАШЬ-
КАЎ-
ШЧЫНЫ!

ЗВАЖАЙ

Часапіс Беларускіх Ветэранаў. Выдае Камітэт Сувязі Быўшых Беларускіх Вайскоўцаў

Z V A Z A J – Veterans quarterly, published by Liaison Committee of Byelorussian War Veterans. Canada Post: 57 Riverdale Ave., Toronto, Ont., M4K 1C2
U. S. Post: Assn of Byelorussian-American Veterans, 9 River Rd., Highland Park, N. J. 08904

Год 11

Сакавік, 1985

№ 1 (37)

У ПЯТЫЯ ЎГОДКІ МАСКОЎСКАГА АВАНТУРЫЗМУ Ў АФГАНІСТАНЕ

У канцы леташняга году споўнілася пяць гадоў маскоўскай агрэсіі ў Афганістане. Вынікі яе мала суцішльныя для палітычнага і ваенна-кіраўніцтва Масквы. Збройны канфлікт набыў выразна засяжны характар (савецка-німецкая вайна трывала няпоўныя чатыры гады).

Баявія дзеяньні ў пачатковы перыяд вайны – аж да канца 1980 году – характарыздаваліся пасълядоўнымі спробамі савецкага камандаванья праводзіць супольныя савецка-афганскія аперацыі, каб авалодаць захопленымі партызанамі тактычнымі ці стратэгічнымі аб'ектамі. Галоўная роля пры тым адводзілася наземным войскам, пры чым спачатку цэнтр цяжару ляжаў на выкарыстоўваны ўрадавых афганскіх пяхотных злучэнняў. Дзеяньні афганскай урадавай арміі плянаваліся падтрымліваць агнём савецкай артылерыі, верталётаў, а часам і ўдарамі зынішчальна-бамбардыровачнай авіяцыі. Цяжкія танкі, баявія машыны пяхоты, як выглядае, плянавалася выкарыстоўваць для патрулювання ў населеных пунктах, пры ахове канвой і камунікацыяў. У першай фазе афганскай кампаніі былі, відавочна, заплянаваныя для рэалізацыі наступныя заданні:

– Дапамога адміністрацыйным цэнтрам правінцыяў – аб'ектаў нападу партызанаў;

– Кантроль над галоўнымі дарогамі і асноўнымі гарадамі, стварэнне "зонаў бясспекі" вакол важных шляхоў зносінаў;

– Аперацыі пад умоўным назовам "ачышчай і ўмацоўвайся", каб выцясніць Муджахедзінаў з вызначаных раёнаў, ды ўтрымаць іх пад кантролем;

– Выкryванье, перасыльед і зынішчэнне мабільных партызанскіх адзьдзелаў.

Тэарэтычна, тактыка савецкіх супрацьпартызанскіх аперацыяў выглядала ня вельмі складанай. Сілы трохчатырох пяхотных батальёнаў адцясняюць перасыльяніе у так званую "зону апараты", дзе партызаны могуць падлягаць масавым ударам савецкай артылерыі і авіяцыі. Апрача таго, у паасобных выпадках, як па ўсім выглядае, дапушччаўся непасрэдны ўздел савецкіх вайскоўцаў перш за ўсё ў дэсантных аперацыях, праводжаных зь верталётаў, унутры акружэння, створанага афганскімі ўрадавымі сіламі.

Аднак, зь першых-жа дзён інтэрвэнцыі ў Афганістане савецкае ваеннае кіраўніцтва прымушанае было пераканацца ў няжыццёвасці і мат якіх сваіх плянаў, уяўленняў, адмысловых "прагнозаў" разьведкі, і тактычных прыёмаў. Папершае, выявілася небаяздольнасць афганскай урадавай арміі. Дэзэртырыства між афганскіх вайскоўцаў набыло масавы характар. Апроч таго, выявілася, што мясцове насельніцтва падтрымлівае партызанаў. Паступова савецкае камандаванье ў Афганістане пабачыла, што савецкай арміі супрацьстаяць як-бы троі асобныя фронты, а мяноўна: рэйдавыя фармациі партызанаў, партызанская групы лякальнага тыпу ў мясцове насельніцтва.

У канцы 80-га году партызаны кантролівалі 70% тэрыторыі Афганістану, а ў сінегі наступнага, 81-га году – да 90%. На пачатку 82-га году савецкае ваеннае кіраўніцтва прыняло пастанову адабраць у афганскай урадавай арміі ўсю супрацьпаветраную і супрацьтанкавую зброю, прададападобна спадзяючыся такім чынам спыніць учёкі гэтай зброі, што нямінуча трапляла ў рукі партызанаў.

Прыблізна ў той-же перыяд цяжкія савецкія танкі і значная частка баявых машынаў пяхоты былі выведзеныя ў Туркестанскую і Сярэдняазіяцкую ваенныя акругі, а ўзамен паветраным шляхам у Афганістан быў да-стайлена баявія машыны дэсантнікаў, здольныя падыміцца па горных схілах пад кутом да 30-х градусаў і з крэнам да 18-ці градусаў. Апроч таго, быўла актыўізавана роля т. зв. "горных цэнтраў" у падрыхтоўцы і перападрыхтоўцы дзеяньняў у горах дэсантнікаў, артылерыйскіх карэктараў, сапёраў, сувязных, шафёраў.

Савецкае камандаванье пачало масава выкарыстоўваць верталётныя эскадрылі, у іх ліку і цяжкія ракетаносныя верталёты. Гэта адразу зрабіла істотны ўплыў на тактыку наземных войскаў. Зьявілася магчымасць хутка перагрупоўваць тактычныя злучэнні, нарочыцца колькасць войскаў і неабходную тэхніку на тактычна важных дзялянках, тэрмінова перакідаць падмащаванні, праводзіць эвакуацыю і гэтак далей.

Баявія аперацыі ўвесну і летам летасць паказалі, што савецкае камандаванье, ня бачачы, відавочна, магчымасці рэалізаваць свае тактычныя і стратэгічныя

ЗВАЖАЙ

пляны й праграмы, зноў пачало шырока ўжывашь тактыку "дывановых бамбёжак" і "выпаленай зямлі". Пры гэтым татальному вынішчэнню падлягае насельніцтва, статак, ураджай, ірыгацыйныя збудаваньні, жыльё. Пехата шырака ўжывае міnamёты.

Забясьпечаныне савецкіх войскаў усё часьцей право-дзіща паветраным шляхам бо наземная сувязь з многімі савецкімі базамі цалкам заблякавалі афганскія партызаны.

Тэрыторыя Афганістану часткова выкарыстоўваецца ў якасці палігона для выпрабавання ў баявых умовах некаторых узораў савецкага ўзбраення. Хіба гэтым тлумачыца перакіданыне й выкарыстоўваныне ў Афганістане эскадрыляў тактычных зьнішчальнікаў-бамбавікоў СУ-25. Характэрнай навінкай стаўся аўтаматычны гранатамёт АГС-17. Адзначаеца таксама прысутнасць новых аўтаматаў тыпу АК-74, крылатых мінаў і гд.

Масква стаіць перад неабходнасцю прадаўжаць малапапулярную сярод сваіх грамадзянаў і ўзброеных сілаў, а ў тактычным дачыненьні бясперспектыўную кампанію ў Афганістане. Камбінаваны ўдары сучасных сродкаў вядзення вайны часьцей за ўсё дасягаюць на высокамабільныя группы рэйдавых ці мясцовых партызанаў, а тую частку насельніцтва, якая не бярэ беспасярэдняга ўдзелу ў збройным змаганьні. Пры такім становішчы ваенныя прафэсіяналы фактычна дэградуюцца да "пальвання" зь цяжкіх ракетаносных верталётаў на паасобных партызанаў, а ўжываныне прымітыўнай з аператыўнага гледзішча тактыкі "выпаленай зямлі" дэмаралізуе савецкіх жаўнераў і афіцэраў.

РС/уц

УЗРАСТАЕ ВАЕННА-МАРСКАЯ ПАГРОЗА МАСКВЫ

Улетку сёлета ведамае лёнданскае штотыднёвае выданыне "Джэйнс" (часапіс прысьвечаны бягучым пытанням абароннай палітыкі й навінкамі ваенай тэхнікі), галоўным рэдактарам якога ёсьць спрэктываны ваенна-марскі спэцыяліст Джон Мур, апублікавала трэздымкі, зробленыя, як выглядае, амэрыканскім штучным спадарожнікам, якія паказваюць, што Москва паскорвае тэмпы працы пры будове першага савецкага ядзернага авіяносца водазъмішчэннем у 75 тысячаў тонаў. Будаваныне гэтага авіяносца, які паводле заходніх экспертаў хутчэй за ўсё будзе названы "КРЭМЛЬ", вядзеца ў абодвух галоўных паўднёвых доках Нікалаеўскага суднабудаўнічага заводу ім. Насенкі ўжо ад пачатку 1984 г. Авіяносец, відаць, будзе першым з сэрыі восьмі баявых савецкіх суднаў адпаведных амэрыканскаму авіяносцу "ЭНТЭРПРАЙЗ". Побач у доках "444" Нікалаеўскай верфы, будуеща другі авіяносец, меншага разьмеру, водазъмішчэннем у 43 тыс. тонаў, клясы "КІЕЎ", і дэсантнае судно.

"Савецкія авіяносцы могуць стаць імпазантным выклікам амэрыканскай флёце" – папярэджвае тыднёвік "Джэйнс", і дадае: "Відавочна, што камандуючы савецкай ваенна-марской флоттай адмірал С. Гаршкоў прыдае будове гэтага авіяносца характар першачарговага задання".

Паводле часапісу, авіяносец будзе гатовы для выпрабавання на плаве калі 1988 г., а поўнасцю прыведзены ў баявую гатоўнасць толькі дзесяцьці ў 1994 г. Спачатку ён будзе забяспечаны палубнымі штурмавікамі-бамбавікамі МІГ-23, але пазней, пераўзброены звышгукавымі ўсепагодлівымі перахоплівальнікамі СУ-27. Капітан Джан Мур упэўнены, што спалучэнне магчымасцяў новага авіяносца з тымі чатырма меншымі авіяносцамі, якія ўжо мае савецкай ваенна-марской флота з баявымі самалётамі ЯК-36С, рэзка павялічыць аператыўныя магчымасці савецкага камандавання ў амежаваных войнах і нападах." Аднак брытанскія ваенныя спэцыялісты цвердзіць, што "савецкая марская авіяцыя мае вельмі амежаваную практику палётаў на лятальных апаратах із змененнай гэмэтрыяй крыла". "Міне, відаць, нямала часу перад тым, як савецкія баявые караблі фактычна стануть прыдатнымі для выкарыстання ў баявых умовах".

Тыднёвік "Джэйнс" звязрае таксама ўвагу й на падрыхтоўку пілётаў савецкай марской авіяцыі, якія будуць служыць на авіяносцы "Крэмль". Іх трэніруюць на адмысловай наземнай у зылётна-пасадачнай паласе, якая нагадвае палубу будаванага карабля. Падрыхтоўка адбываецца на адной з чарноморскіх базаў савецкай ваенна-марской авіяцыі і разылічаная, прыкладна, на чатыры гады.

Як ведама, савецкая ваенная флота ўжо мае ў сваім складзе авіяносцы й верталётаносцы "Кіеў", "Мінск", "Новарасійск", "Масква", "Ленінград". Авіяносец "Харкаў" праўдападобна ўвайшоў у баявы строй у самым канцы 1984 г. Новы буйны авіяносец "Крэмль" будзе, бяспрэчна, прыладай савецкай ваенай дактрыны "адпаведнай прысутнасці ў сусветным акіяне", інструментам імпэрыялістычнага Масквы, ейнага экспансіі-німу ўса ўсім сьвеце.

вс

КОШТ МАСКОЎСКАЙ АГРЭСІІ Ў АФГАНІСТАНЕ

Шэф аператыўнага кіраўніцтва ген. штабу афганскай арміі ген. Махамэд Алі Рашиды ўцёк у Пакістан. Выступаючы перад журналістамі, ген. выявіў новыя факты звязаныя з савецкай акупацияй Афганістану.

Тое, што вайна – дарагая прыемнасць усім, здаецца добра ведама. Тое, аднак, што Москва траціц на афганскую авантуру вялікія сумы грошаў, можна было дагадвацца. Але лічба, якую назваў афганскі генэрал што ўцёк у Афганістан, робіць прыгнітаюче ўражанне: 80 міліёнаў даляраў у суткі, г.з.ч. у год калі 30 міліярдаў даляраў, а вайна йдзе ўжо пяць гадоў.

Есьць і іншая жахлівая лічба ў расказе афганскага генэрала: савецкія акупанты ў пару (суткі) трацяць у сярэднім 30 чалавек забітымі. Гэта зноў-жа ў год вырастает да звыш 10 тысяч загінутых савецкіх жаўнераў і афіцэраў. А колькі раненых, загінутых бязьвесткі? Колькі становіцца наркаманамі, псыхічна хворымі людзьмі? Якімі міліярдамі даляраў або рублём падлічыць гора й сылёзы тых сем'яў у Савецкім Саюзе, што "інтэрнацыональны доўг" Масквы павінен плаціць жыцьцём і здароўем сваіх сыноў, братоў, мужоў, бацькоў?

Мерачоўшчына. Дом, у якім нарадзіўся Тадэвуш Касцюшко, кіраўнік антымаскоўскага паўстаньня 1794 году. Малюнак беларускага мастака Міхала Кулешы (1800 – 1863)

Вось зусім нядайна прыйшла вестка, што калія кабульскага аэрапорту разьбіўся самалёт, на барту якога было 240 савецкіх вайскавікоў. Мяркуеца, што яго зъбілі афганскія партызаны. Прыблізна ў тойсамы час ім удалося зъбіць некалькі савецкіх верталётаў ракетамі, захопленымі ў савецкіх акупантатаў. Зноў ракетнаму абстэрэлу партызанаў падпадае цэнтар Кабулу, разбурающа ўрадавыя будынкі. Чуліся выхухі і ў разьмашчэныі савецкіх гарнізонаў.

Неапраўданыя вялізарныя ахвяры, якія народы Савецкага Саюзу, у тым ліку і наш беларускі народ, вымушеншаныя прынасіць, каб дагадзіць імпэрыялістычным амбіцыям крамлёўскага кіраўніцтва. Афганская авантюра яшчэ раз з усёй перакананасцю паказвае на антынародную сутнасць вонкавае палітыкі, што праводзіць Москва. Насельніцтва Савецкага Саюзу адчувае сур'ёзныя і ўвесы час узрастаючыя цяжкасці з харчамі, адзенінем, абыткам і іншымі таварамі першай неабходнасці, а ў Афганістане ў гэты час дарэмна, на вечер выкідаюць 30 міліярдаў даляраў у год (паводле пакупной здольнасці – больш чым 100 міліярдаў рублёў).

Гроши гэтыя прынясьлі-б куды больш карысці, каб даць іх не на саветызацыю Афганістану, не на будаваньне там "съветлай будучыні", а дома на разьвіццё сельскай гаспадаркі, прамысловасці, будаўніцтва, на сацыяльныя патрэбы.

Для народаў СССР у савецкай улады грошаў няма, а на вядзеніне падрыўных апэрацыяў у суседніх з Афганістанам краінаў гроши ёсьць. Ген. Рашиды, што ў свой час кіраваў апэратыўна-разьведнай дзейнасцю і

Кармалевай палітычнай палітыкай, расказаў пра тое, што ў мінулым годзе на фінансаваныне антынародных груповак у Іране і Пакістане, на закуп зброяў для дывэрсыйных іранскіх і пакістанскіх мячежнікаў і толькі праз адзін канал, Москва выдатковала больш чым 17 міліёнаў даляраў. А колькі расходвае яна на дывэрсыйна-падрыўную дзейнасць у рэшце краінаў вольнага съвету?

Бязумоўна, Москва ўтольвае ад народаў Савецкага Саюзу кошт сваей агрэсіі ў Афганістане, агрэсіі супрашві свободалюбнага афганскага народу, як таксама ўтольвае і колькі народных грошаў выдатковаваеша на гэтую авантюру, і колькі жаўнерскіх жыхароў адабрала ўжо гэтая праступная вайна, у тым ліку і жыхароў беларускіх.

6c

*****

ПАДТРИМАЙ

"ЗВАЖАЙ"

АДЗІНЫ

ЧАСАПІС БЕЛАРУСКІХ ВЭТЭРАНАЎ

НА ЧУЖЫНЕ

З ВАЖАЙ

СЪЛЯПЫЯ ЛЯ ПЛОТУ

Кагадзе на майм пісьмовым стале зъявіўся ліст ад аднае выдатнае й заслужанае ў беларускім эміграцыйным жыцьці асобы, а ў тым лісьце ёсьць і такое (пера-даю, як у арыгінале): "Пішу гэтае пісьмо на арганізацыйным паперы Беларускага Каардынацыйнага Камітэту ў Чыкаго, Ільліной, каб усьведаміць Вас, што мы тут у Чыкаго яшчэ ў 1967 г. адкінулі накінутую нам кацапскую "Byelorussia" і выступаем пад нашым назо-вам 'Bielarus' і 'Bielarusian'. Дзеля гэтага прашу і Вас зъвяртаца ў карэспандэнцыі да Камітэту толькі вы-лучна паводле нашага назову".

Лішнім гаварыць, прачытаўшы такое, сэрца сагрэла-ся ѿплай удзячнасцю тым, што пра цябе турбующа, намагающа навет цябе ўсьведаміць.

Праўда, самая харктырыстыка – "кацапскую Byelo-russia" – скрыгат іржавай пілы... Дый навошта чужое, засыліненае злосцю слова? Я-ж, бачыце, да гэнага часу ўжываў "накінутую нам кацапскую" й так далей... Дык, відаць, тут не ўсьведаміць а пераўсьведаміць съпяшаць.

Адказаў я гэнай асобе, што справа тут не ў галоўнай шыльдзе. Но, бачыце, з добрых матываў і можа ня менш цэнныя людзі, чымся асоба з Чыкага, натварылі нашыя (дый чужыя) столькі вэрсіяў галоўнай шыльды - назову, каб яе, адроджаную нарэшце пасадзіць "на пачэсны пасад між народамі", што паўсталі цэлая пуш-ча, а за ёй, пушчай, некаторыя цэнныя й заслужаныя асобы й дрэў ня могуць бачыць. Дый сам той назоў, мабыць, будзе чакаць свайго, як казаў некалі Але́сь Салаве́й, "прыйсцьць дзёнья", калі ўжо на самай галоў-най вежы апыненца Купалаў волат-званар ды па ўсім усенькім съвеце раззвоніць ці то пра "Беларашу", "Вя-лікалітву", "Вайтрутэнію", ці як перадавікі зь "ветранага гораду" раюць – Bielarus... А пакуль няма свайго званара, а на званіцы засеў каляніяльны маскоўскі чужак, дык ці варта выдумляць новы назоў. І так іх, тых усіх няўдалых назоваў у загарадку не загоніші ня зылікідуюш, каб адным удалым замяніць...

Давялося адказаць тэй асобе, што яшчэ адна вэрсія назову Беларусі ў ангельскай мове ўносиць непатрэбную блытаніну навет між прыхільных нам чужынцаў, ды ўрэшце справа і ня ў шыльдзе-назове, а ў зъмесціцы працы для вызвалення Беларусі. Калі хто ўжо запраўды турбуецца, каб папулярызаваць справу вызвалення запрыгоненай Маскалямі Беларусі, дык чаму тады ня зъверне ўагі на тое, як нашы эмігранты, найчасцей нясьведама, выкрыўляюць на чужыя лады свае імёны й прозвішчы? І сама тая асоба з Чыкаго мае два варыянты свайго прозвішча: адзін для Беларусаў, а іншы для Амерыканцаў, ці што... Але-ж амэрыканскія ўлады не жадаюць, каб ты выкрыўляла сваё прозвішча. Яны бя-руць усе прозвішчы ад усіх-народаў съвету ў іх арыгінальным запісе з транслітэрацыяй у лацінскі альфабэт.

Справа выкрыўляння-зынчанія беларускіх імёнаў і прозвішчаў ня так простая. Пра яе давялося ўжо некалі пісаць (гл. "Зважай", № 1(9), сакавік, 1978 г.).

На тэму, калі гэнае выкрыўлянне ці зынчанінне беларускіх прозвішчаў пачалося ды з якіх прычынаў, можна й патрэбна пісаць больш абышырна. На вялікі жаль, ніхто зь беларускіх навукоўцаў гэтым не займаўся. Зь недахопу месца й часу мы абмяжуемся сыцілі-мі заўвагамі.

У цывілізацыйным съвеце прынята, што прозвішчы й навет імёны не зъмняюцца. Праўда, яны падтасоў-ваюцца да фанэтыкі іншай мовы. Прыкладна беларус-кае *Trusau* Француэ будзе вымаўляць *Tuzo*. Беларус-кае *Hasciejew* Англічанін вымаўіць *Xeszedju*, беларус-кае *Hrycik* тойсамы Англічанін вымаўіць *Grajsak...* Прыкладаў хапае.

Штосьці іншае адбываюцца ў зродненых мовах, асаб-ліва-ж калі адзін народ ёсьць калянізаторам іншага, якому пагражае асыміляцыя. Прозвішчы съведама зынчаніюцца ўладамі, каб выкараніць апрычонасьць паняволенага народу, адабраць яму волю, а гэта йдзе праз пазбаўленыне чалавечай годнасці, адкуль шлях у рабства. Нагляднымі прыкладамі такое практыкі ёсьць нашыя суседы Палякі й Расейцы, два нашыя каляніза-тары ў мінулым і цяпер.

У часапісе "Маладосьць", № 10 за 1984 год, у арты-куле Г. Каханоўскага "Вандраваны", на бач. 149, дзе аўтар згадвае выдатнага беларускага вучонага Сапу-нова, чытаем і такое: "Пра вядомага падарожніка К. М. Пржавальскага (1839 - 1888) заўважыў (Сапуноў - К. А.), што яго бацькі зь Віцебшчыны, з панцырных баяр. І іх прозвішча спачатку пісалася Перавалка, Перавальскі".

Няцяжка ўяўіць мэтамарфозу *Перавалкі* да *Пржаваль-скага*. Беларускае *Перавальскі*, скрыўленае ў польскае *Przewalski* (разам з тым *эрээт*, якое тут вымаўляеца як *и* пасля мяккага *n*) нейкі расейскі ўраднік літараль-на перадаў з польскага *rz* на расейскае *рж* і вышайшо-той прыказачны вярблюд з зайца.

Падобны лёс сустрэў такія пашыраныя прозвішчы як Беразоўскі(ая) ці Карапеўскі(ая). Адзін акупант ператлумачыў гэта на Бжозоўскі ці Кожэнеўскі, а другі зноў паўтарыў махлярства з тым "эрээтам". І ёсьць цяпер, прыкладам, у бэзсэсэрыі адна выдатная прыма-балерына Бржазоўская і таленавітая паэтка Галіна Каржанеўская. І ці-ж ня сорам ім такія апаганенія прозвішчы насіць?

Калі чужнікі так зынчаніюць-выкрыўляюць прозвішчы ведамых нашых суродзічаў з навукі, літаратуры ці мастацтва, дык што-ж тады ўжо гаварыць пра прозвішчы так званых простых людзей. Магчыма, што пра-цэс ня быў аднабаковы. Можа тая "свая костка, што чужым мясам абрасла ў ваняе", згодна ведамага Мя-лешкі, сама пхалася "ў людзі", прыстасоўвалася, а зь іншага боку акупацыйныя ўлады падштурхоўвалі...

Працэс гэты й сяняння ў поўным росквіце ў "сувэрэн-най" БССР. Для прыкладу, колькі год назад зъявілася ў беларускім савецкім друку надзвычайна таленавітая пісьменніца Хрысьціна Лялька. Памятаю, што й Мак-

ЗВАЖАЙ

5

сім Лужанін пахваліў яе, дый ня толькі за вобразнасць апавядання, але й за тое, што яна *Лялька*, а не *Лялько*. На жаль, не захаваўся ў мяне той нумар "Літаратуры і Мастацтва". І што-ж вы думаеце? Сустракаю гэну самую Хрысьціну ў друку пасъля, захапляюся майстэрскім апісаньнем псыхікі сабакі (памастацку ня горш чым у Джэка Лондана), але, — пазіраю й вачам ня веру, — *Лялька* ўжо ператварылася ў *Лялько*. Хто й навошта скрывіў гэта прыгоже прозвішча на ўкраінскі лад, як некалі рабілі царскія ўраднікі?

Беларускія навукоўцы ці літаратары ня могуць гэта-га ня бачыць і пра гэта ня думаць. А ці хто зь іх калі запратэставаў, пасароміў сваіх ці чужых цемрашалаў? А як, людцы добрыя, запратэстую супраць гэтага ці не найбольшы туз-ураднік у літаратуры, Максім Танк, калі сам ён носіць прозвішча *Скурко*? Пра скурку ці скурку Максіма Танка можна шмат цікавага напісаць, але гэта ўжо іншая тэма.

Яны бачуць, ды часам з гэтага й пацьвельваюць, жартуюць. Але паверце, людзі добрыя, прыпісваюць гэта... мяшчанству.

"Лэпухаў — той самы Лопух, толькі падкультурны" (Янка Брыль, "І съмех і бяды", Менск, 1958, бач. 7).

А вось дзе сатыра на мяшчанства: "Прузына, якая называе сябе Псіхеяй Напалеонаўнай, адказвае на заўвагу мужа Язэпа, чаму яна зъмяніла прозвішча: — Я і прозвішча сабе зъмяню. Якая-ж я Круціла? Шэрасць. Няхай хоцьбы Круцілло. Нешта ад французкага..." (Э. Валасевіч, "Съвет клінам не сышоўся", Менск, 1957, б. 5).

Вядома, у кожным народзе ёсьць мяшчане, якіх літаратура разглядае як людзей з дробнымі інтарэсамі, а Кузьма Чорны некалі парабаў мещаніна да вераб'я, які пераляціць з аднае страхі на другую й цывірыкаевыхвалеца, быццам нешта гэроўскае зрабіў. Але ў гэтым выпадку нашыя сатырыкі, наводля Брыля ці Валасевіча, загналі самі сябе ў тупік, бо ніводзін зь іх не асьмеліўся, як той хлопчык з казкі, паказаць пальцам на голага карала.

Што-ж адбываецца між Беларусаў на эміграцыі? Дам пару прыкладаў. Некалі папрасіў я свайго сваяка з Аўстраліі, каб прыслаў мне некаторыя аддасы. І вось чытаю й за галаву бяруся: *Korzeniewska, Narusevicius...* Гэты апошні, бачыце, некалі ў часе вайны быў пад акупацыяй Летувісаў... Павал Навара некалі спрачаеца са мной у Лёндане, што пісаць *Navarro* (няхай, маўляў, дакажуць, што ты ня Гішпанец!) гэта зусім упарадку.

Названыя гэтта людзі належаць ці належалі да перадавікоў у нашай нацыянальнай працы. Зъявішча гэткае, дзякаваць Богу, не пагалоўнае. Прыйкладна, Барыс Кірка ніколі не дазволіў, каб яго запісалі Кірко, а Лявон Карыба, калі-б яго хто запісаў Корыбо, пэўне-ж аплявухай таго-бы ўзнагародзіў.

Нельга вінаваціць адно чужнікоў у перакручваныні нашых прозвішчаў. У нас у Тароньце ёсьць праваслаўны съвятар з прозвішчам Вялікі, якое ён, здаецца, у дакументах піша Велікі. Гэта яго справа. Але вось і паводля рэдагаванага съвятаром Каўшом часапісу із

Саўт Рывэру, гэты чалавек называеца Велікі. Што гэта, калі не перагінанье дугі ў другі бок? Уявіце сабе калі звычайны прыметнік сустрэнеша із такім вось прозвішчам у адным скаже: *Вялікі* руды сабака й съвятар *Велікі* пайшлі ў парк...

Пасъля артыкулу "Якое тваё прозвішча?" у № 1(9) "Зважай" мне давялося гаварыць із шматлікімі, якіх перакручаныя прозвішчы былі там згаданыя. Сумны выснаў. Бальшыня зь іх не разумее справы й мяркую, што да прозвішчаў адносіща рэфлексамі Паўлавага сабакі.

Герман Воўк (*Wouk*), выдатны амэрыканскі пісьменнік, творы якога ня раз фільмаваліся, напісаў "Ветры вайны". Акцыя адбывалася і ў Менску. Прачытаўшы кнігу, я ўвайшоў ізь ім у контакт, даючы некаторыя заўвагі адносна твору й Беларусаў. Між іншага, я выказаў думку, што ягонае прозвішча беларускага паходжання. Воўк адказаў мне, што ў шасцідзесятых гадох ездзіў у Менск, гаварыў там зь некаторымі беларускімі пісьменнікамі (прозвішчы іх забыўся), якія таксама зъявярнулі ўвагу на ягонае беларускае прозвішча. Трэба заўважыць, што пры ягоным прозвішчы ў друку часта бывае заўвага, што вымаляць яго трэба як ангельскае слова *woke* (воўк).

Герман Воўк радзіўся ў Амэрыцы, але ягоны бацька меў некалі ў Менску мыльню вонраткі й адтуль прывёз такое прозвішча. Чаму-ж сусьеветна ведымы пісьменнік, жыдоўскага паходжання, трymаеца беларускага прозвішча? Чаму не зъмяніў яго на Волф ці Волк? А таму, мабыць, што чалавек гэты ведае тое, чаго бальшыня Беларусаў, якія захоўваюцца рэфлексамі Паўлавага сабакі ў адносінах да прозвішчаў, ня ведаюць: прозвішчы гэта твая спадчына, тваё карэнье, твая годнасць. Чалавек, які цэніць свой народ, самога сябе, чалавек асабістае культуры не пазволіць нікому ў ягоным прозвішчы зъмяніць аніводнай літары. Прыгледзіцеся Палякам, Расейцам, Украінцам... Падобнае можна сказаць і пра ймёны.

Паспрабуйце знайсці Беларусаў у сьпісках розных дзяржаваў. Загляніце ў телефонную кніжку вялікага амэрыканскага гораду, дзе жывуць тысячи а мої дзясяткі тысячаў нашых суродзічаў. Амаль усе яны пазашываліся з прозвішчамі на чужы лад.

Трэба пашыраць праўду пра Беларусь. Трэба добраць, каб людзі разумелі, што мы й адкуль і чаму дамагаемсі вольнасці й незалежнасці для паняволенай бацькаўшчыны. Трэба добраць і пра нацыянальныя назоў. Але ці не зашмат вэрсіяў мы ўжо навыдумлялі, як найлепш перадаць "Беларусь" у чужой мове? Прыблісці да нашыя нацыянальнага назову, як съляпіць да плоту. А ці не пары ўжо ўзяць на ўвагу большую шкоду, якую амаль усе мыробім сабе ѹ нашаму паняволенаму народу?

К. Акула

*****

ЦІ АДНАВІЎ ТЫ СВАЮ ПАДПІСКУ НА "ЗВАЖАЙ"?

ЛІРЫЧНЫ
РЭПАРТАЖ

СПЕУ АДЗВІНЕЛЫХ СТАГОДДЗЯУ

"БЕЛАРУСЬ", МЕНСК, № 9, 1984

чым пераўнца гэта бялкоткве дзівець З лілей у цёплай зятоцы блізкей Палаты. З казачнай пушкай на зялёным поплавеў З журліве-светлю мелодыкай...

А як выказаць словамі той высокі думны лад души, які тут нібы вырастоецца і замірое, рыхтуючыся дакрануцца Вечнасці?

Спас-Ефрасіння. Так называюць у Полацку бясціны помнік беларускага дойлідства, славянскай і ўсёй сусветнай культуры. Восем стагоддзяў аддзяляюць нас ад эпохі нараджэння храма, але не ўлады час над памяцю пра людзей, што пакінулі нам у спадні гэты каменны хваласпей творчаму генію народу. Тут, калі Спаса-Ефрасініёўскай царкви, неідочна сустракаючыся кожнага нашы знамітага продкі-прадчана.

Гісторыя помніка неперывна звязана з іменем Ефрасінні Полацкай, унучкі славутага князя Усяслава Чарадзея. Паstryгыўшыся ў манашкі, яна «напіса книги писати свонім рукамі», пе-рэкладала з грэчаскай, стварала арыгінальныя творы, адмініструя школы, заснавала пры сваім манастыры скрыткі — цэнтр па перапісцыкіх книг. Яна прычынілася і да роскошы полацкага дойлідства, бо менавіта ёй належыць ідэя будаўніцтва Спаскай царквы, яна была і галоўным фундатаром.

А цяпер крыху ўжоўлення. Бачыце ўжо не-меладога, але стаўністага чалавека ў простай манскай рызе, што ідзе сюды ад ракі скроў ранишні туманец? Адкрыты абсінерамі твар, сіні вочы з жарынкамі ўтрапенасці, драбок цамянкі ў дыўгіх русавых валасах. Пачатак вялікага клопуту на ўсім албічым слыннага полацкага дойліда. Колкі разоў гэтая царква снілася яму, прымушаючы ачынніцу сядроў но-чы і, таймуночы хвалаванне, даўга глядзеце у цэнтру манастырскае келлі! І вось сны сталіся яўяў. Не сёння-зутра храм вылужнецца з рыштаваннію, як выышрхвае з кокана матылікі, і падустане за ўсёй сваёй ціватлівай прыгако-сці і супеднасці. А пакуль іван яшчэ раз аглядае пільным вокаў фасад, які лёгка імкне ў неба, трох'ярусныя закамары, барабан купала, узняты над скляпеннямі на квадратным пасте-меніце... Заходзіцца сцяна ўдава тэйсці астата-ніх. Па збрэбленых у ёй усходках ён пады-мецца на хоры. Тут у часе набажэнства будзе знаходзіцца князь з сям'ёй. Паабапал хоры дзве вузенікі келлі: правая — для самой Ефрасінні, левая — для систры Еудакії. Пры-цишаная гордасць пойніце душу дойліда: у я-как прыспорыцы яго храм-мара вялікую славу роднага Полацка.

Спас-Ефрасіння — вяршыня шматгадовых творчых пошукуў івана, найвышэйшы ўзлёт полацкай архітэктурнай школы, адной з самых разнайных на славянскіх землях у эпоху ренесанса сарадзіваччы. Гісторыя захавала пра будаўніцтва царквы надзвычай цікавыя звесткі. Як сведчыць «Энцыкляпедыя Ефрасінні Полацкай», храм быў зamuраваны ў палове XII стагоддзя за трыццаць тыдняў — тэрмін нечвонае кароткі. А падняла яго ў неба, узвасіўшы дэбракую архітэктурную ідэю івана, арцель мясцовых, полацкіх майстроў.

У гэтым кутку старажытнага горада, над Дзвінскай нелаге не згадыць і яшчэ адно імя. Іма выдатнае палацкага ювеліра Лазара Бог-шы. Тут, у царкве Спаса, дадзі час захоўваўся створыні Богшам у 1161 годзе на заказ Ефрасінні унікальны напрестольны крыж. Ён быў багате ўздоблены каштоўнімі каменямі, жэмчугам, абкладзены залетымі і срэбрымы пласт-камі з эмалевымі выявамі святых і надпісамі, які ўзвакавешчав імя таленавітага майстра і аба-цаў страшнину кару кожнаму, хто пакінуўца на святыню. У часе Валіакія Айчыннай ваны неаднімы твор старажытнабеларускага мастацтва быў закоплены акупантамі ў сейфах Магіліўскага банка. Есць звесткі, што сляды крыжа вядуць за акіні.

Але час увайсці ў храм. Знутры ён можа здацца значна вышэйшим, чым у супербіднесці. Ілюзію — і тут таксама талент івана — узмац-ніяюць вузкія выцягнутыя аckenцы ў барабане купала.

Са сцен і слупоў у чуйным прыцемку гля-дзіцца на нас лікі святых. Дванаццаць стагод-дзея... Даўгія баагаце і вытанчанасць калары-ту, свяжасце вішнёвых, карычневых, жоўтых, ружовых, лазурковых, смаргардавых тонаў і ад-цениліў. Майстры фрэскавага жывапісу, што працаўалі ў Полацку, былі добре знаміны з класичнай візантыйскай традыцыяй, прыгамі-рманскай мастацтва, і гэта спрыяла стварэн-ню супердных шэдэўру.

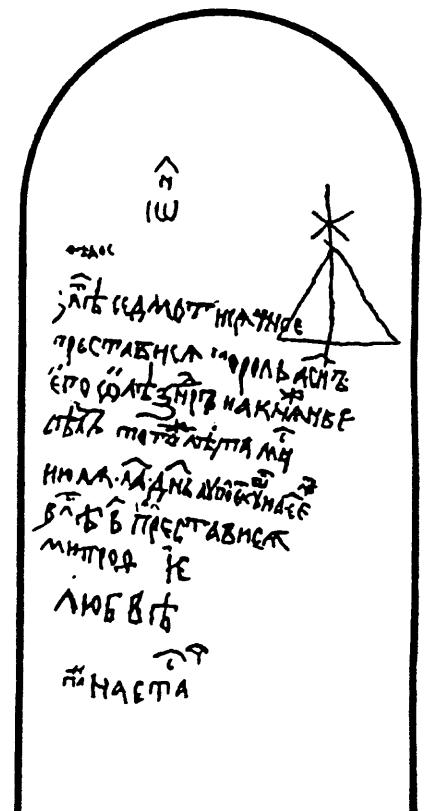
Цяжка пазбіцца адчування, што перад намі не лікі святых, на партрэты реальных зямных людзей. Асабліва хвалююць фрэскі з выявамі жанчын. Чые гэта разумныя праніклівыя вочы ўтлідаюцца ў нас! Вочы Ефрасінні Ісуні мер-каванне, што фрэска на пеўночна-заходнім слу-пе, які падтырмівае хоры, — яе супердны партрэт. Гэта, якдома, толькі здагадка, але не-сумненнае тое, што духоўнае і фізічнае хе-раство Ефрасінні (згедаў, колькі маладых князёў сутаскалася да юнай Прадславы перад яе ўцёкамі ў манастыр) не могло не ўпłyваць на нея, не могло не адбіцца ў тварах святых. Увогуле, ці не галоухас адметнасць полацкіх фрэсак — іх глыбокая індывідуальнасць, рэаль-насць вобразу.

На жаль, сёння большая частка даўгосных распісіў схаваная пад познімі аленімі фар-бамі, але хочыцца верыць, што калі-небудзэ, пераствупішы парог Спаса-Ефрасініёўскай царквы, мы трапім у музей фрэскавага жывапісу.

І яшчэ адзін скерб на працягу стагоддзяў захоўваецца ў храме. Гаворка ідзе пра графі-ці — старажытныя надпісы, зробленыя на сце-нах вострымі предметамі. Іх храналогія — ад часу збудавання храма да 1832 года, калі пре-водзіўся капітальны рамонт. Тут можна су-стрэцца залісы летапіснага эмсту, паміналныя, бытавыя, імёны нашых далёкіх продкаў. У гре-фіці знайшла адлюстраванне ідэалагічнай ба-расцьба, якая ў сарадзіні вакі, натуральна, меле рэлігійную афорыбку. Аўтар аднаго з надпі-саў зняўваліва «сперхрэзіс» праваслаўнага святога Іаана Златавуста ў Крыкавуста. Відаць, гэта памятка ёб часе, калі царквой валодаваў ор-дэн езуітаў.

Ацелелыя на старажытнай тынкоўцы графіci гаворачаць аб шырокім пашырэнні пісьменства, наогул аб високай культуры жыўогорада. Беларускага Полацка — бацькі беларускіх гера-доў. Як вядома, Полацчына была адной з пер-шых усходнеславянскіх зямель, куды прыйшла асвета. Не выпадкова яшчэ пра князя Усяслава, які быў дзедам Усяслава Чарадзея і пра-праддзедам Ефрасінні, лягвіс паведамляе, што ён быў «приложаўшы прочитанію книг». Рэзам з тым графіci Спаскай царквы — гэта і каштоў-ная гісторычнае крыніца, якая дапаможа пау-ней адкавіць шматлікую панараму жыцця на-шых продкаў.

Уладзімір АРЛОТ.

ЗВАЖАЙ

Здымка А. Дублягі

Сыцяжная Варта ЗБАВ падчас паніхіды

ДЗЕНЬ ГЭРОЯЎ

У Нью Брансвіку, Нью Джэрзі

Задзіночаньне Беларуска-Амэрыканскіх Вэтэранаў у Нью Брансвіку зарганізавала сьвята 64-х угодкаў Слуцкага Збройнага Чыну з двухдзённай праграмай.

У съботу 24-га лістапада 1984 г. быў зложаны вянок пра Помніку Беларускім Гэроям і ўдэкараваныя магілы вэтэранаў, сяброў Рады БНР і заслужаных Беларусаў, што спачываюць на беларускім могільніку ў Іст Брансвіку.

У нядзелью 25-га лістапада ўрачыстасць распачалася службай ў БАПЦаркве Жыровіцкай Божай Маці ў Гайланд Парку. Служыў прат. Аляксандар Яноўскі ў супрадзе царкоўнага хору пад кіраўніцтвам Лёвы Стагановіча. Маліліся й за здароўе тых, што радзіліся ў лістападзе. Пасьля, у прысутнасці вэтэранскай Сыцяжнай Варты, адслужылі паніхіду за палеглых гэрояў, удзельнікаў Слуцкага Збройнага Чыну.

У залі грамадзкага цэнтра адбыўся супольны абед, наладжаны Парафіяльнай Радай. Пасьля песні "Беларусь – наша Маці Краіна", старшыня управы БАЗА сп. Антон Шукелойць прачытаў рэфэрат. У ім гаварылася не толькі пра Слуцкі Збройны Чын, але й іншае змаганье, як супраціў заходніх раёнаў Беларусі проі калектыўізацыі ўжо пасьля апошняй вайны. Пасьля дакладу хвілінай маўчаньня ўшанавалі памяць адыйшоўших у змаганьні за вольнасць Беларусі гэрояў.

Рэдактар "Беларуса", др. Я. Запруднік гаварыў пра нацыянальна-съедамыя кадры на Бацькаўшчыне. Ен прачытаў верш А. Салаўя "Гэроям бацькаўшчыны".

Падзяка належыцца Сп. С. Гутырчыку, старшыні ЗБАВ, што вёў урачыстасць, Марыі Верабей і Надзеі Напеін, што прышпільвалі нацыянальныя какардкі, старшыні Парафіяльнай Рады за цеснае супрацоўніцтва з вэтэранамі. Сьвята скончылася нацыянальным гімнам.

Сяргей Пчала

ЛЕТАСЬ ВІЙШЛА З ДРУКУ

выдавецтва "Пагоня"

новая кніга Кастуся Акулы

"УСЯКАЯ ЎСЯЧЫНА"

Кніга мае 140 бачын. Цана – у Канадзе ў ЗША – 15.00 дал., у Аўстраліі – 10.00 дал., у Англіі – 5 хунтаў.

У кнізе ёсьць раней друкаванае, як п'еса "Тараканы ў саладусе", або "Запіскі Яўхіма Крайняга", але найбольш новага матар'ялу: аўтарава паэзія, нарыс "Людзі ў людзі" – пра БАПЦ, ейны крызіс і духоўнікай; "Дэманстрацыя на Экспо 67", аўтабіографічны нарысы.

Тых чытачоў, каторым кніга выслана і яшчэ за яе не заплацілі, просім звярнуць належнасць. *Кнігу замаўляць, пішачы на адрас "Зважай", а чэкі пісаць на імя ў прозывішча аўтара.*

BELARUS FILE, CBS TV, Febr. 16, created by Abby Mann, technical advisor John Loftus

Пад такім загалоўкам у съботу 16-га лютага сёлета амэр. ТВ кампанія СіБіЭс перадала двухгадзінную праграму. Сюжэт прости: ведамы Коджак (Т. Савалас) расцесьледуе забойствы ў Нью Ёрку ў даходзіць аж да гнязда "беларускіх нацыстаў", што быццам некалі мардавалі Жыдоў у Беларусі, а пасьля апынуліся пад пратэкцыяй ураду ЗША, пазыбеглі быццам заслужанай кары ну і цяпер жывуць ды пажываюць. Ідэя для сцэнару ўзята з кнігі Лофтуса 'Belarus Secret'.

У адным месцы адзін з тых, што ўцалеў ад тых "нацыстаў" скардзіца Коджаку, што брыгада "Беларусь" замардавала ў Беларусі... 2 міліёны Жыдоў. Дзе тут можа быць мова пра нейкую гістарычную праіду. Адным словам Лофтуса і людзі з СіБіЭс намяшалі кучку ў разьбірайся, як хочаш. Амэрыканцы зразумеюць, што ў Расеі былі нацысты, якія быццам мардавалі Жыдоў, ну а пра тую мітычную брыгаду "Беларусь", якой быццам удалося вымардаваць аж два міліёны, яны першы раз чуюць.

Паглядзеўшы во сь такую праграму, хацелася-б падаць "бойсам" із СіБіЭс: ідзеце вы, лепш прадавайце мыла ды прадуктые парнаграфію, у якой маеце набітую руку.

ФОНД "ЗВАЖАЙ"

Ад 1.11.84 да 16.2.85 атрымана на "Зважай":

Оля Качан – 30.00 дал., Ч. Найдзюк – 6.50, П. Г. – 32.00, Я. Гавенчык – 20.40, М. Нікан – 10.20, Скабей – 10.20, К. Мярляк – 16.80, др. М. Шчорс – 24.40, Ю. Весялкоўскі – 4.35, С. Гутырчык (продаж) – 60.70, К. Верабей – 6.60, А. Субота – 6.60, С. Гутырчык – 6.60, Д. Дзядовіч – 6.60

Разам – 248.57 дал. Усім шчырае дзякую.